

5. Іваницька О. П. Проблеми й шляхи трансформації ООН в контексті російсько-української війни. *Політичне життя*. Вінниця, 2022. № 3. С. 120-132. DOI: 10.31558/2519-2949.2022.3.15.

УДК 321.01:327.001.73

*Наталіна Н.О., к.політ.н., доцент
кафедри журналістики та соціальних
комунікацій*

КАТЕГОРІЯ БЕЗСУБ'ЄКТНОСТІ У СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця

Зростання впливу неінституціалізованих акторів, розвиток мережевого суспільства, нові цифрові технології та медіатизована комунікація створюють дедалі більш неспокійний світ, в якому події змінюються дуже мінливо і непослідовно. Цей новий світопорядок (або перехід до нього) у науковому дискурсі оцінюється як турбулентний, потоковий та поліцентричний. Агресивне повномасштабне вторгнення Росії в Україну у лютому 2022 року актуалізувало наукові дискусії щодо характеристик такого світопорядку та пошуку відповіді на споконвічне питання, хто ж рухає цей світ вперед. Цей пошук ускладнюється великою кількістю псевдонаукових та конспірологічних теорій, за допомогою яких окремі держави та політичні гравці прагнуть легітимізувати своє право на володарювання. Разом з тим, саме національні держави чи їх об'єднання, як і професійні еліти та лідери у сучасному світопорядку поступаються владою та впливом окремим локальним територіям, неурядовим організаціям, масовим протестним рухам, горизонтальним децентралізованим мережам тощо. Змінюється сама сутність влади та політичної суб'єктності, і цей процес потребує наукового осмислення.

Під *політичним суб'єктом* розуміється агент результативних політичних рішень і дій, який здатний модернізувати політичний простір, формувати колективні смисли і цінності, інституціоналізувати процеси, конструювати соціальну реальність. Основними критеріями політичної суб'єктності є не тільки інтенція до політичної дії та наявність відповідних ресурсів, а й результативність таких дій, їх здатність викликати політичні зміни. Авторська гіпотеза полягає в тому, що при наявності у політичному просторі політичних суб'єктів (інститути, групи інтересів, індивіди), їх вплив на трансформацію політичного простору має узгоджуватися з внутрішніми властивостями даної системи, та носить випадковий і непрогнозований характер. Відповідно, формування нового світопорядку, як нелінійний та нерівноважний процес, характеризується трендом *безсуб'єктності*

(subjectlessness). Ця наукова категорія є відносно новою для політичної науки і спорадично вживається у дослідженнях економістів, соціологів, філософів у різних трактуваннях (повний огляд наукових робіт див. у [1]). У політичній науці безсуб'єктність порядку протиставляється суб'єктності соціальних змін.

Категорія безсуб'єктності ґрунтується на наступній теоретико-методологічній базі:

- *Системний підхід* (Д.Істон, Г.Алмонд, К.Дойч, Н.Луман) розглядає в ролі суб'єкта саму систему (структуру), що регулює політичні ролі та моделі поведінки.

- *Синергетична парадигма*, або теорія складності (І.Пригожин, І.Стренгерс, Г.Хакен та ін.) визначає світопорядок не як встановлений, а постійно перебуваючий у становленні. Розвиток розуміється як послідовність довготривалих періодів стабільних станів системи, що перериваються короткими періодами хаотичної поведінки, після чого відбувається перехід (біфуркація) до наступного сталого стану (атрактор).

- *Циклічні моделі* базуються на фундаментальному принципі поведінки нелінійних систем і передбачають періодичне чергування стадій хаосу та порядку, збільшення інтенсивності процесів і їх загасання, інтеграції та дезінтеграції. У гуманітарних науках ідеї циклічності представлені у моделях економічних циклів Н.Д.Кондратьєва та Й.Шумпетера, циклів всесвітньо-історичного процесу О.Л.Чижевського, історичних циклів війни та миру А.Тойнбі, маятникових коливань соціокультурних систем П.Сорокіна та ін. Відповідно до них, після проходження еволюційного циклу політична система виходить на новий рівень розвитку, але при цьому багато в чому (хоч і не повністю) відтворює стани, які вона вже проходила.

- *Процесуально-орієнтоване теоретизування* проголошує виникнення нової текучої, інтенсивної і мінливої реальності і представлене у роботах М.Кастельса (концепція простору потоків), З.Баумана («потоків сучасність»), Дж.Уррі (соціальне як циркулююча сутність), Е.Гідденса (run away world). Моделі нестабільних соціальних онтологій розглядаються дослідниками з Есекської школи дискурс-теорії (Е.Лаклау, М. Муфф), як і предстаниками акторно-мережевої теорії (Б.Латур), які вказують на динамічну, контингентну і комбінаторну природу соціальної реальності.

- *Структуралістський конструктивізм* (П. Бурдьє) та *активістська соціологія* (Е.Гідденс, П.Штомпка) ставлять за мету подолати дихотомію структури та суб'єкта, пояснити соціальну та політичну реальність за допомогою інтеграції цих двох елементів.

Отже, сучасний світовий порядок може бути розглянутий як нерівноважна та нелінійна система, що характеризується динамічним синтезом хаосу та порядку. Випадковість в ній відіграє конструктивну роль «творця» і передбачає, що, проходячи точку біфуркації, система може змінитися у будь-якому з безлічі можливих напрямків. Відповідно до принципу резонансу, слабкий, але потрапляючий в «такт» акторний вплив

виявляється ефективнішим, ніж в тисячу разів сильніший, але не узгоджений з властивостями системи. Це розширює можливості потрактування політичної суб'єктності як такої і, водночас, робить будь-яку політичну систему безсуб'єктною.

Полемізуючи із критиками теорії складності у політичній науці, американський дослідник Ю.Елліотт [2] зазначає, що її застосування не є атакою на загальноприйняті у суспільствознавстві методологічні підходи. Багато феноменів в соціальному і політичному світах характеризуються таким рівнем складності, що обмежує нашу здатність передбачати їх майбутню еволюцію. Нелінійна динаміка політичних процесів означає, що можливості їх прогнозування, централізованого управління та контролю обмежені. Відповідно, для напрацювання релевантного знання дослідники мають використовувати інструментальний мультипліцизм, тобто безліч вимірів, методів, інструментів, джерел інформації і засобів комунікації [3].

Через зменшення горизонту прогнозу в пріоритеті моделі, що дають уявлення про основні тенденції: розуміння того, що відбувається, і який коридор потенційних можливостей. Для опису таких моделей може бути використана метафора «метод-збірка», як супровід і безперервне дооформлення дискурсивних практик, що застосовуються в загальному «потопі» соціально-гуманітарного дослідження. Цей метод передбачає зіткнення з множинною реальністю, яка постійно змінюється і перевантажує сприйняття деталями. Як підкреслює Дж.Ло, «має бути виконана активна робота по збиранню незв'язності або плинності в повторювані патерни, опускаючи фоновий шум нерелевантних подібностей і відмінностей» [4].

В межах цієї логіки, саме категорія безсуб'єктності може використовуватися для «збірки» окремих аспектів сучасного світопорядку. Зокрема, розглянувши тренди розвитку мережевих цифрових комунікацій та конвергентних медіа у період пандемії Covid-19, а також проаналізувавши особливості використання цифрових мереж під масових протестів 2020-2021 рр., автор доходить висновку щодо безсуб'єктності інформаційно-комунікаційного дискурсу. Жоден актор, в т.ч. національні уряди, цифрові технологічні гіганти, окремі актори чи аудиторія, не здатен контролювати владні відносини у цифрових мережах. Це знижує стратегічний потенціал політичних інститутів як основних акторів світопорядку, сприяючи подальшому послабленню їх впливу на ключові питання світової політики до втрати суб'єктності політики як такої.

В межах запропонованого підходу також може бути проведене компаративне дослідження суб'єктності політичних інститутів у різних типах режимів [5], як і проаналізовані тренди розвитку у межах окремої країни. Наприклад, звертаючись до аналізу нового неоімперського циклу в Росії у контексті війни, автор доходить висновку, що консолідація персоналістського авторитарного режиму В.Путіна протягом останнього десятиріччя відбувалася паралельно із зростанням патерналізму та руйнуванням горизонтальних

зв'язків у суспільстві. З іншого боку, президент України В.Зеленський також опинився «у потрібному місці і у потрібний час» (за синергетикою): він відповідає запиту мережевої децентралізованої української політичної системи на лідера військового часу. Отже, обидві політичні системи на момент війни є безсуб'єктними за своєю суттю: політичні дії акторів відповідають внутрішньому стану систем, що сформувався в ході попередніх практик.

Список використаних джерел

1. Нагорняк Т., Наталіна Н., Польовий М. Політична суб'єктність в умовах формування нового світопорядку. Політологічний вісник. 2021. №87, С.218-240. DOI: <https://doi.org/10.17721/2415-881X.2021.87.218-240>
2. Elliot E. Complexity, Politics, and Public Policy. Knowledge Management, Organizational Intelligence and Learning and Complexity / ed. by L. D. Kiel. Oxford: EOLSS Publishers, 2003. 269 p.
3. Dunn W. 2004. Public Policy Analysis: An Introduction. 3rd ed. Taylor & Francis. 400 p.
4. Low J. After Method Mess in social science research. L-N.Y.: Routledge, 188 p.
5. Natalina N. Democracy and Institutional Political Subjectness: Comparative Study for Europe and Central Asia. Przegląd Politologiczny, 2022, 3, s. 17-34. DOI: <http://dx.doi.org/10.14746/pp.2022.27.3.2>

УДК: 327.88:355.01]:316.485.26((470+571):477):327.51(043.2)

Попович Б. В., магістр
Чальцева О. М., д. політ., н., доцент,
доцент кафедри політології та
державного управління

ВПЛИВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ НА МІЖНАРОДНУ БЕЗПЕКУ

Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця

Актуальність. В сучасному світі актуальним залишається дослідження російсько-українського збройного конфлікту, адже це явище здійснює значний вплив на міжнародну політичну ситуацію, а також є загрозою державам, правам і свободам людини та громадянина.

Конфлікт в Україні здійснюється гібридними методами, із якими ще не зустрічалися в сучасній військовій практиці. В ньому з'явилися нові комбінації елементів, що використовувалися раніше і нові кіберзасоби, що роблять його ефективнішим і небезпечнішим. На цей час питання конфлікту в Україні залишається відкритим і актуальним для подальшого вивчення [1].